

*Anna Celczyńska**

ŚWIADCZENIA Z TYTUŁU ZADOŚĆUCZYNIENIA DLA POSZKODOWANYCH W WYPADKACH DROGOWYCH

1. WPROWADZENIE

Postępujący nieustannie rozwój motoryzacji na całym świecie wiąże się z gwałtownym wzrostem liczby wypadków samochodowych. Duża ilość wypadków komunikacyjnych notowana na polskich drogach, a co za tym idzie ranni oraz ofiary śmiertelne uzasadnia twierdzenie, iż problem ten staje się istotnym zagrożeniem dla zdrowia publicznego i zagadnieniem społecznym o coraz to większym znaczeniu. Niebagatelnego znaczenia nabiera zatem kompensacja szkód osobowych powstałych na skutek wypadków drogowych opartych o obowiązkowe ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych. Odpowiedzialność cywilna posiadaczy pojazdów mechanicznych mimo, iż została powołana i jej zadaniem jest ochrona właściciela pojazdu, to służy ona głównie do zaspokojenia interesu poszkodowanego. Zasadnicza zatem staje się tutaj waga problemu ofiar wypadków komunikacyjnych we współczesnym świecie.

Celem opracowania jest analiza procesu dochodzenia roszczeń z tytułu zadośćuczynienia dla osób bezpośrednio i pośrednio poszkodowanych w wypadkach drogowych za pośrednictwem kancelarii odszkodowawczej.

2. ISTOTA ROSZCZEŃ Z TYTUŁU SZKÓD NA OSOBIE

W judykaturze i doktrynie przeprowadza się rozróżnienie pomiędzy szkodą na mieniu (majątkową) i szkodą na osobie (niemajątkową). Pojęcie szkody na mieniu odnosi się do uszczerbku, który dotyczy bezpośrednio składników majątku poszkodowanego. Szkada na osobie ma bezpośredni związek z osobą poszkodowaną, jest bowiem konsekwencją naruszenia jej dóbr osobistych, jak zdrowie, integralność cielesna i tylko bezpośrednio może (choć nie musi) wyra-

* Dr, Katedra Ubezpieczeń UŁ.

zać się w konsekwencjach majątkowych¹. Istotą szkody niemajątkowej jest to, że nie da się ocenić w formie pieniężnej poniesionego uszczerbku, nie może być ona ustalana według kryteriów, takich jak szkoda majątkowa. Ogromne znaczenie ma więc orzecznictwo sądowe, które kształtuje kryteria ocenne.

Przedmiotem świadczenia zakładu ubezpieczeń jest naprawienie szkody doznanej przez poszkodowanego. Stąd ustalenie wysokości tej szkody jest bardzo istotne, jej wysokość stanowi podstawę obliczenia odszkodowania ubezpieczeniowego. Gdy chodzi o szkodę majątkową, to stanowi ją różnica między obecnym stanem majątku poszkodowanego a tym, jaki by istniał, gdyby nie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę.

3. RODZAJE ODSZKODWAŃ ZA SZKODĘ NA OSOBIE

W przypadku wyrządzenia szkody na osobie można wyodrębnić trzy kategorie roszczeń:

– **poszkodowany może wystąpić z roszczeniem o naprawienie szkody majątkowej** (art. 444 k.c.². – o zwrot poniesionych kosztów lub o zasądzenie renty).

Podstawą prawną roszczeń o pokrycie wszelkich kosztów wynikłych z uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia jest art. 444 §1 K.C. Na żądanie poszkodowanego zobowiązany do naprawienia szkody powinien wyłożyć z góry sumę potrzebną na koszty leczenia, a jeżeli stał się inwalidą, także sumę potrzebną na koszty przygotowania do innego zawodu. Ponadto wyrównaniu podlegają: utrata zarobków i innych korzyści na skutek niemożności wykonywania pracy lub innej działalności gospodarczej³.

W świetle ww. artykułu K.C. poszkodowany może żądać pokrycia następujących kosztów: zakupu leków, dodatkowego odżywiania w celu wzmocnienia procesów leczniczych, opłat za wizyty lekarskie, opłat za zabiegi rehabilitacyjne, zakupu niezbędnego oprotezowania, dojazdów na wizyty lekarskie i konsultacje, zakupu sprzętu rehabilitacyjnego, dojazdu osób bliskich poszkodowanemu do szpitala, opieki osób trzecich (gdy poszkodowany wymagał takiej opieki)⁴.

– **poszkodowany może wystąpić z roszczeniem z tytułu doznanej szkody niemajątkowej** (art. 445 K.C. – o zadośćuczynienie pieniężne).

¹ W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 1995, s. 76.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, DzU 1964, nr 16, poz. 93 z późn. zm.

³ A. Wąsiewicz, *Odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń za szkodę na osobie wyrządzoną ruchem pojazdu mechanicznego*, „Prawo Asekuracyjne” 1997, nr 4, s. 33.

⁴ D. Bentkowska, *Roszczenia osobowe przysługujące poszkodowanym w wypadkach drogowych oraz osobom uprawnionym*, „Prawo Asekuracyjne” 2003, nr 1, s. 17–19.

W roszczeniach osób poszkodowanych w wypadkach drogowych żądanie zadośćuczynienia stanowi dominującą pozycję. Prawo do zadośćuczynienia zawarte zostało w dyspozycji art. 415 K.C. „Kto z winy swojej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia”⁵. Zadośćuczynienie jest przede wszystkim środkiem rekompensaty krzywdy, służy naprawieniu szkody niemajątkowej, której cechą immanentną jest to, że nie da się jej wycenić w pieniądzu. Zadośćuczynienie ma więc charakter całościowy, stanowi rekompensatę pieniężną za całą krzywdę doznaną przez poszkodowanego na skutek konkretnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia i dlatego polega na jednorazowym przyznaniu określonej kwoty pieniężnej.

Roszczenie poszkodowanego o zadośćuczynienie, które wygasa z chwilą jego śmierci, przechodzi na spadkobierców, jeżeli zostało uznane na piśmie albo powództwo zostało wniesione za życia powoda (art. 445 § 3 K.C.).

– **roszczenia osób pośrednio poszkodowanych** (art. 446 K.C. – o zwrot kosztów leczenia i pogrzebu, o rentę, o stosowne odszkodowanie na wypadek pogorszenia się sytuacji życiowej osoby bliskiej⁶, o zadośćuczynienie za śmierć osoby bliskiej).

Gdy wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia spowodowanego ruchem pojazdu mechanicznego nastąpiła śmierć poszkodowanego, regulacje kodeksowe przyznają prawo do roszczeń odszkodowawczych określonym osobom poszkodowanym pośrednio w wyniku śmierci bezpośrednio poszkodowanego, np. współmałżonkowi, małoletnim lub niezdolnym utrzymać się samodzielnie dzieciom zmarłego, a także innym osobom bliskim zmarłemu⁷.

Uprawnione do stosownego odszkodowania są osoby, których sytuacja kształtowała się w pewnej zależności od osoby zmarłego, np. osoby małoletnie, współmałżonek, niesamodzielne dzieci, pasierbowie, ojczym, macocha.

W odniesieniu do powyższego roszczenia wskazać należy na istotną zmianę w treści regulacji kodeksowej. Zgodnie bowiem z treścią § 4 art. 446 K.C.⁸: *Sąd może także przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę*. Taka zmiana kodeksowa daje zupełnie dodatkowe możliwości w dochodzeniu roszczeń przez najbliższych członków rodziny zmarłego w związku ze śmiercią poszkodowanego.

⁵ Z. Gołba, *Poszkodowani w wypadkach drogowych i przez ubezpieczycieli*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2008, s. 83.

⁶ K. Ludwickska, *Odpowiedzialność cywilna i ubezpieczeniowa za wypadki samochodowe*, DOM ORGANIZATORA, Toruń 2008, s. 185.

⁷ A. Wąsiewicz, *Ubezpieczenia Komunikacyjne*, Oficyna Wydawnicza Branta, Poznań–Bydgoszcz 2001, s. 103.

⁸ Zapis ten został dodany przez art. 1 pkt. 3 *Ustawy z dnia 30 maja 2008 r.*, DzU 2008, nr 116, poz. 731, zmieniającej ustawę *Kodeks cywilny* z dniem 3 sierpnia 2008 r.

4. ROSZCZENIE O ZADOŚCUCZYNIENIE DLA OSOBY BEZPOŚREDNIO POSZKODOWANEJ

Według art. 445 §1 K.C. w razie uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia poszkodowanemu przysługuje roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę, które ma charakter kompensacyjny.

Zadośćuczynienie jest wyjątkiem od reguły, że naprawieniu podlega tylko szkoda majątkowa. Jest to świadczenie jednorazowe (pieniężne) za szkodę niemajątkową, za naruszenie dóbr osobistych (uszkodzenie ciała, rozstrój zdrowia). Chodzi tu o krzywdę, jakiej doznaje poszkodowany, zarówno krzywdę moralną, jak i cierpienie fizyczne.

Funkcja kompensacyjna zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę polega na złagodzeniu doznanej przez poszkodowanego krzywdy w postaci cierpień fizycznych oraz psychicznych, które zwykle łączą się z uszkodzeniem ciała lub wywołaniem rozstroju zdrowia⁹.

W kodeksie cywilnym brak jest kryteriów co do ustalania wysokości zadośćuczynienia. Określenie wysokości zadośćuczynienia pieniężnego, o którym jest mowa w art. 445 § 1 K.C., że ma to być suma „odpowiednia”, należy do trudniejszych problemów w praktyce. Niemniej jednak dorobek orzecznictwa w tym zakresie jest dosyć bogaty. Wynika z niego, że wysokość zadośćuczynienia nie może być symboliczna. Musi mieć odczuwalną ekonomicznie wartość, ale nie może też być nadmierna w stosunku do doznanej krzywdy poszkodowanego – utrzymana w rozsądnych granicach, odpowiadających aktualnym warunkom i przeciętnej stopie życiowej społeczeństwa. Przy ustalaniu wysokości przedmiotowego świadczenia brane są pod uwagę przede wszystkim: cierpienia fizyczne i psychiczne związane z wypadkiem oraz stosowanymi zabiegami, charakter obrażeń, okres leczenia, stopień uszczerbku na zdrowiu, wiek, płeć, stan cywilny, sytuacja zawodowa, sytuacja rodzinna, perspektywy życiowe. Zadośćuczynienie powinno uwzględniać wszystkie cierpienia fizyczne i psychiczne doznane przez poszkodowanego, jak i te, które będzie on w przyszłości odczuwać z dużym prawdopodobieństwem¹⁰.

⁹ Szerzej na ten temat: F. Małysz, *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową (krzywdę) jako świadczenie z ubezpieczenia OC (cz. I)*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2001, nr 1–2 oraz F. Małysz, *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową (krzywdę) jako świadczenie z ubezpieczenia OC (cz. II)*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2001, nr 1–2A.

¹⁰ Na podstawie: wyrok SN z 01.08.1965 r., OSPiKA 1967, poz. 220; uchwała SN z 17.04.1970 r., OSNCP 1970, nr 12, poz. 217; uchwała SN z 21.11.1967 r., OSPiKA 1968, poz. 234; wyrok SN z 12.04.1972 r., OSNCP 1972, z. 10, poz. 183; wyrok SA w Białymstoku z 09.04.1991 r., OSA 1992, nr 5, poz. 50.

5. ROSZCZENIE O ZADOŚĆUCZYNIENIE DLA OSÓB POŚREDNIO POSZKODOWANYCH

Ta nowa instytucja prawa odszkodowawczego jest bardzo istotnym narzędziem do zaspokajania przez najbliższych doznanej przez nich krzywdy z powodu śmierci osoby poszkodowanej. Poniżej wymieniono główne cechy zadośćuczynienia na rzecz osób bliskich¹¹:

- świadczenie jednorazowe, wypłacane co do zasady jeden raz, ponieważ przy jego określaniu należy uwzględnić wszystkie elementy krzywdy łącznie z tymi, które mogą się ujawnić w przyszłości. Zadośćuczynienie nie może być wypłacane w formie świadczeń rentowych, czy okresowych;

- świadczenie pieniężne;
- ma stanowić sposób złagodzenia cierpień psychicznych po utracie osoby najbliższej, ponieważ jego celem jest wyrównanie uszczerbków o charakterze niematerialnym związanym z doznałą krzywdą, która może przejawiać się szeregiem negatywnych zjawisk w psychice i dalszej egzystencji emocjonalnej uprawnionego;

- ma charakter świadczenia fakultatywnego, tj. uznaniowego, ponieważ sąd orzekający ma swobodę w przyznaniu i określeniu jego wysokości. Fakultatywność powoduje, że skład orzekający analizując każdorazowo ogół okoliczności w sprawie może uwzględnić, bądź oddalić roszczenie. Przy uwzględnieniu roszczenia wysokość zadośćuczynienia zależeć będzie od całokształtu negatywnych skutków w sferze niematerialnej krzywdy, głównie jej rozmiaru i intensywności.

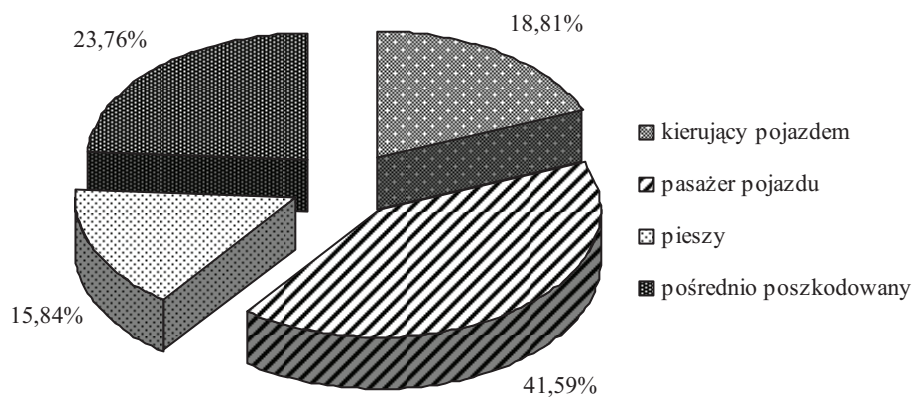
6. EMPIRYCZNA ANALIZA PRÓBY BADAWCZEJ

Przedmiotem badań objęto 101 roszczeń zgłoszonych kancelarii odszkodowawczej¹². Roszczenia dotyczą szkód osobowych z ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych. Firma odszkodowawcza po podpisaniu odpowiedniej umowy o dochodzenie roszczeń i uzyskaniu pełnomocnictwa, przygotowuje dokumentację i kieruje sprawę do zakładu ubezpieczeń, w którym sprawca szkody ma ubezpieczenie OC.

Wstępny etap analizy określa strukturę próby badawczej według kategorii osób poszkodowanych zgłaszających roszczenia (rys. 1). Wyszczególniono następujące kategorie: kierujący pojazdem, pasażer pojazdu, pieszy i pośrednio poszkodowany.

¹¹ Na podst.: *Szkody osobowe z tytułu OC komunikacyjnego w Polsce. Raport*, PRO MOTOR, Warszawa, styczeń 2011, s. 144.

¹² Kancelaria odszkodowawcza udostępniła dane bez zgody na publikację jej nazwy.

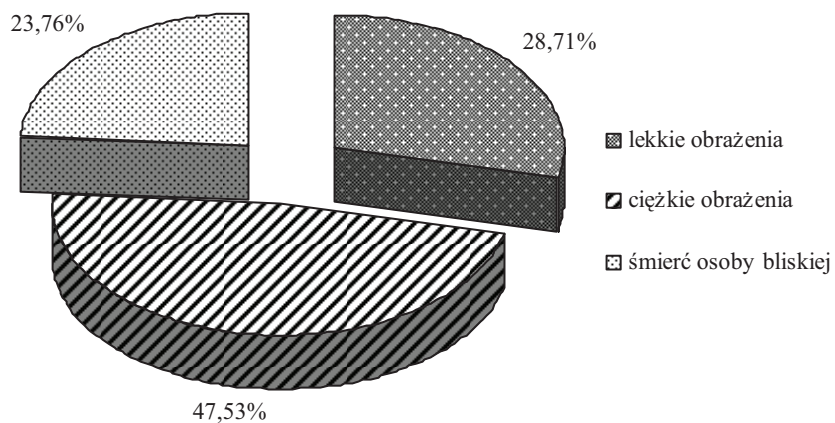

Rys. 1. Kategorie osób poszkodowanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych danych.

Największą grupę poszkodowanych w badanej próbie stanowią pasażerowie pojazdów (prawie 42%).

W badanej próbie wyodrębniono osoby, które na skutek wypadku drogowego doznały lekkich obrażeń ciała, ciężkich obrażeń oraz straciły osobę bliską (rys. 2).

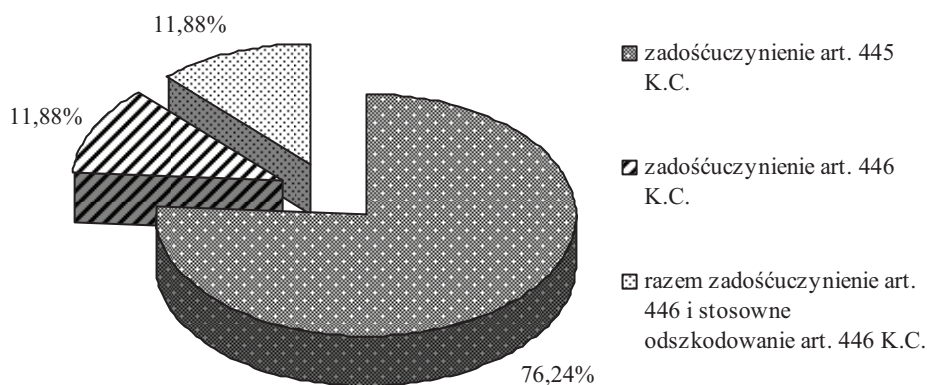

Rys. 2. Kategorie skutków zdarzeń

Źródło: jak do rys. 1.

Jak przedstawia rys. 2. najczęściej, bo prawie połowa, to osoby poszkodowane, które doznały poważnych obrażeń uczestnicząc w wypadku komunikacyjnym. A co czwarta osoba zgłaszająca roszczenia, to osoba pośrednio poszkodowana.

Kolejny etap badania dotyczył tytułów zgłaszanych roszczeń, tj. która regulacja kodeksu cywilnego stanowi podstawę do uzyskania świadczenia. W tym obszarze wyszczególniono: zadośćuczynienie dla poszkodowanego z art. 445 K.C.; zadośćuczynienie dla osoby pośrednio poszkodowanej z art. 446 K.C. oraz łącznie zadośćuczynienie i stosowne odszkodowanie dla osoby pośrednio poszkodowanej z art. 446 K.C. (rys. 3).

Rys. 3. Tytuły zgłaszanych roszczeń

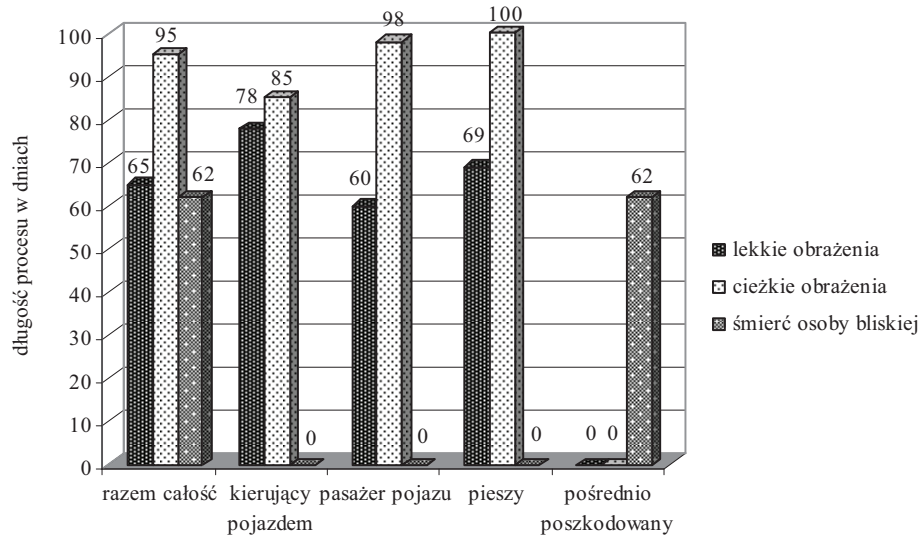
Źródło: jak do rys. 1.

Największą część zgłoszeń stanowią roszczenia z tytułu zadośćuczynienia dla osób bezpośrednio poszkodowanych z art.445 K.C. (ponad 76%). Natomiast udział dwóch pozostałych roszczeń jest jednakowy.

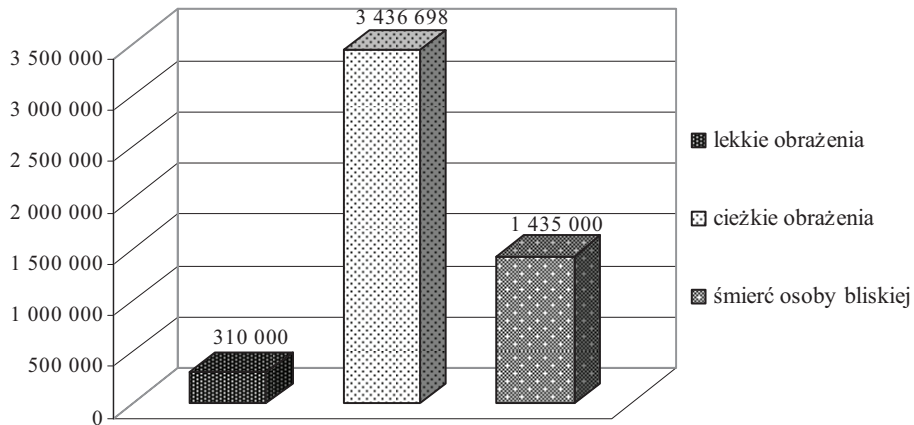
Następna część badania obejmuje obszar, w którym decydujące znaczenie mają zakłady ubezpieczeń przeprowadzające procesy likwidacji szkód. Rysunek 4 prezentuje średnią długość tych procesów w badanej próbie.

Najszybciej wypłacane są świadczenia dla poszkodowanych posiadających lekkie obrażenia, zdecydowanie natomiast proces ten wydłuża się przy osobach, które uległy poważnym obrażeniom (szczególnie w odniesieniu do pieszych, jest to średnio aż 100 dni).

Prezentacja graficzna na rys. 5 przedstawia wypłacone świadczenia przez zakłady ubezpieczeń dla osób objętych badaniem, w podziale na skutki wypadków drogowych. Dla osób, które odniosły ciężkie obrażenia ciała wypłacono prawie 3,5 mln zł.

Rys. 4. Średnia długość procesu likwidacji według kategorii poszkodowanego
Źródło: jak do rys. 1.

Rys. 5. Wyplacone świadczenia według skutków zdarzeń
Źródło: jak do rys. 1.

Kolejny aspekt badania dotyczył zadośćuczynienia dla osób bliskich. Warto podkreślić fakt, że w kodeksie cywilnym nie znajdziemy katalogu osób bliskich.

Tabela 1 zawiera dane dotyczące osób pośrednio poszkodowanych z badanej próby i dane w zakresie wypłaconych dla nich świadczeń przez zakłady ubezpieczeń.

Tabela 1

Osoba pośrednio poszkodowana

Osoba pośrednio poszkodowana	Liczba	Struktura w procentach	Wypłacone świadczenia	Średnia wypłaconych świadczeń
Córka	5	20,83%	402 000	80 400
Konkubina	1	4,17%	55 000	55 000
Matka	2	8,33%	155 000	77 500
Mąż	3	12,50%	125 000	41 666
Ojciec	1	4,17%	50 000	50 000
Siostra	1	4,17%	0	0
Syn	4	16,67%	275 000	68 750
Wnuczek	2	8,33%	28 000	14 000
Żona	5	20,83%	345 000	69 000
Razem	24	100,00%	1 435 000	59 792

Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych danych.

Co piątą osobą pośrednio poszkodowaną jest córka lub żona (ich udział wynosi około 20%). Najwyższe średnie świadczenie zostaje przyznane dla córki (80 400 zł), a najniższe dla wnuczka (14 000 zł).

Ostatni etap badania obejmuje wpływ decyzji zakładów ubezpieczeń na dalszy przebieg procesu likwidacyjnego oraz poziom skuteczności kancelarii odszkodowawczej w dochodzonych roszczeniach.

Z tab. 2 wynika, że w ponad 62% zgłaszanych roszczeń, zakład ubezpieczeń podejmuje decyzje o wypłacie świadczenia. Ugody zawierane z ubezpieczycielem to prawie 35% spraw, a tylko 3% spraw kończy się odmową wypłaty świadczenia. Należy tu zaznaczyć, że firmy odszkodowawcze przed zgłoszeniem roszczenia do zakładu ubezpieczeń, same dokonują weryfikacji odnośnie pośredniczenia w dochodzeniu odszkodowania.

W prawie wszystkich publikacjach kancelarii odszkodowawczych znajdują się zapewnienia o dużej skuteczności tych firm w porównaniu, gdyby klient sam zgłaszał roszczenie. Poniżej zamieszczono dane wskazujące na poziom skuteczności kancelarii, z której uzyskano dane.

Tabela 2

Wpływ decyzji zakładów ubezpieczeń na dalszy przebieg procesu likwidacyjnego

Decyzje zakładów ubezpieczeń	Liczba	Struktura w procentach	Wartość świadczeń	Decyzje klientów kancelarii odszkodowawczej	Liczba	Struktura w procentach	Wartość świadczeń
Decyzja o wypłacie świadczenia	63	62,38%	2 687 000	Sąd	45	44,56%	1 442 000
Odmowa wypłaty świadczenia	3	2,97%	-105 000	Odmowa klienta na postępowanie sądowe	21	20,79%	-222 000
Ugoda	35	34,65%	2 494 698	Ugoda	35	34,65%	2 494 698
Razem	101	100,00%	5 181 698	Razem	101	100,00%	3 936 698

Źródło: jak do tab. 1.

Stopień realizacji roszczeń liczony według wzoru:

Świadczenie / Roszczenia x 100%

Otrzymano następujące rezultaty:

Zadośćuczynienie art. 445 K.C. 70,40%

Zadośćuczynienie art. 446 K.C. 53,76%

Razem zadośćuczynienie art. 446 K.C. i stosowne odszkodowanie art. 446 K.C. 67,17%

Podsumowując średnia skuteczność między zgłaszanym roszczeniem do zakładu ubezpieczeń za pośrednictwem kancelarii odszkodowawczej a wypłatą świadczenia kształtuje się na poziomie około 68%.

6. PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badania wskazują, że:

– najczęściej zgłaszanym roszczeniem jest zadośćuczynienie dla osoby bezpośrednio poszkodowanej, która odniosła ciężkie obrażenia ciała na skutek wypadku drogowego;

– proces likwidacji znacznie się wydłuża się przy ciężkich obrażeniach ciała poszkodowanego;

– średnia skuteczność kancelarii odszkodowawczej między zgłaszanym roszczeniem a wypłatą świadczenia sięga 70%;

– prawie połowa klientów podejmuje decyzje o wystąpieniu na drogę sądową w celu zaskarżenia decyzji zakładów ubezpieczeń.

Niniejsze opracowanie nie wyczerpuje badanej problematyki, ale może być przyczynkiem do dalszych badań. Natomiast rezultatów badania nie można uogólnić na cały rynek ubezpieczeniowy, z uwagi na wielkość próby badawczej liczącej 101 roszczeń.

BIBLIOGRAFIA

- 1) Bentkowska D., *Roszczenia osobowe przysługujące poszkodowanym w wypadkach drogowych oraz osobom uprawnionym*, „Prawo Asekuracyjne” 2003, nr 1.
- 2) Zachórski W., *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 1995.
- 3) Gołba Z., *Poszkodowani w wypadkach drogowych i przez ubezpieczycieli*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2008.
- 4) Ludwichowska K., *Odpowiedzialność cywilna i ubezpieczeniowa za wypadki samochodowe*, DOM ORGANIZATORA, Toruń 2008.
- 5) *Szkody osobowe z tytułu OC komunikacyjnego w Polsce. Raport*, PRO MOTOR, Warszawa, styczeń 2011.
- 6) *Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny*, DzU 1964, nr 16, poz. 93 z późn. zm.

- 7) Wąsiewicz A., *Odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń za szkodę na osobie wyrządzoną ruchem pojazdu mechanicznego*, „Prawo Asekuracyjne” 1997, nr 4.
- 8) Wąsiewicz A., *Ubezpieczenia Komunikacyjne*, Oficyna Wydawnicza Branta, Poznań–Bydgoszcz 2001.

Anna Celczyńska

BENEFITS FOR PEOPLE INJURED IN TRANSPORT ACCIDENTS

A large amount of road accidents recorded in Poland and consequently an increasing number of the death and injuries are the justifications of the claim that this problem is a significant threat to public health and social issue of ever greater importance. Therefore compensation of personal injuries caused by road accidents based on compulsory third party liability insurance of motor vehicle owners came into considerable prominence. This paper aims at analysing how compensation agencies are caring out the claiming process of the damages for those directly and indirectly injured in road accidents.

Key words: transport accidents, benefits.